

УДК 334.7:664.1

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ БУРЯКОЦУКРОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ

О. В. Четверик, аспірантка*

Розглянуто законодавчу базу для формування стратегічних напрямів розвитку підприємств бурякоцукрового підкомплексу України. Охарактеризовано основні показники роботи бурякоцукрового комплексу за останні роки. Проаналізовано основні інструменти маркетингу, які використовуються на підприємствах бурякоцукрового підкомплексу.

Маркетингова діяльність, стратегічні напрями розвитку, комплексна переробка сировини, законодавча підтримка, підприємства бурякоцукрового підкомплексу, бурякоцукровий підкомплекс.

Бурякоцукрове виробництво є однією з основних галузей АПК, яка забезпечує цукром внутрішні потреби країни, є джерелом утворення вторинних матеріальних ресурсів, джерелом незамінного корму для тварин тощо. Бурякоцукрова промисловість є однією зі стратегічно важливих галузей харчової промисловості України. Вона поєднує в собі виробників елітного та фабричного насіння цукрових буряків, цукрові заводи і обслуговуючі підприємства галузі.

Протягом останніх років минулого століття бурякоцукрове виробництво в Україні зазнало значної руйнації через загальну економічну кризу,

* Науковий керівник – доктор економічних наук, професор Я.С. Ларіна

безсистемний та нерегульований перехід до ринкових умов господарювання, втрату державного впливу на регулювання економічних процесів бурякоцукрового виробництва та контролю за випуском і реалізацією продукції, недосконалість законодавства щодо приватизаційних процесів, перепродаж підприємств і неефективне функціонування виробництва в ринкових умовах, значне подорожчання енергетичних і матеріальних ресурсів, а також використання застарілої техніки для вирощування, збирання, транспортування і переробки цукрових буряків. Як наслідок – значно підвищилася собівартість вирощування буряків, а виробництво цукру на багатьох заводах стало збитковим. Отже, виникла об'єктивна необхідність проведення аналізу сучасного стану бурякоцукрового підкомплексу та визначення перспектив його подальшого ефективного розвитку [3].

Але вже на початку XXI ст. почалося активне відродження раніше занедбаних цукрових підприємств: почалося виробництво цукру з цукрових буряків, розширилася кількість бурякозючих господарств, підприємства почали шукати шляхи використання побічної продукції цукрового виробництва та ін. Проте, незважаючи на часткове відновлення, галузь залишається в кризовому стані. У зв'язку з цим, актуальною визначена проблема розвитку бурякоцукрового виробництва, структурування бурякоцукрового підкомплексу та визначення стратегічних напрямів розвитку його підприємств, що в майбутньому забезпечуватиме постійне й стабільне їх функціонування та отримання ними стабільних і високих прибутків, що, у свою чергу, сприятиме підтриманню економіки України на високому рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методологічні та практичні проблеми становлення, розвитку й функціонування бурякоцукрового підкомплексу відображені у працях таких вітчизняних вчених, як В.Г. Андрійчук, О.С. Богатиренко, П.П. Борщевський, О.С. Заяць, М.Ю. Коденська, В.В. Лисков, Т.С. Наконечний, О.М. Тихонов, П.Т. Саблук, А.В. Фурса, М.П. Шаповал, О.М. Шпичак, М.М. Ярчук та ін., і зарубіжних учених: В. Р. Босв, А. Г. Зельднер, В. А. Ключал, І. Г. Ушачова. Також слід відзначити, що бурякоцукровий підкомплекс є головним об'єктом дослідження багатьох організацій і наукових установ. Однак дана проблема є багатогранною і динамічною, що й зумовило необхідність проведення подальших досліджень, ґрунтуючись на розробках вітчизняної і зарубіжної науки та практики, з урахуванням змін і тенденцій розвитку світового бурякоцукрового виробництва.

Мета дослідження – аналіз сучасного стану бурякоцукрового підкомплексу України та визначення стратегічних напрямків розвитку його підприємств.

Виклад основного матеріалу. На даному етапі розвитку ринкових відносин, які передбачають запровадження ефективних форм господарювання, запровадження високоефективної техніки та технології, використання екологічної сировини та її комплексну переробку, бурякоцукровий підкомплекс України залишається у скрутному становищі. Постійними й актуальними для підприємств залишаються питання наявності високопродуктивного посівного матеріалу та якісної сировини – цукрових буряків,

їх забрудненість і цукристість при прийманні, ефективне використання побічних продуктів цукровиробництва, їх комплексна переробка.

Галузь намагається підвищити ефективність роботи за рахунок використання внутрішніх резервів (підвищення продуктивності, вертикальна інтеграція), проте неспроможна досягти позитивних економічних результатів діяльності, адже постійно присутні висока собівартість виробництва та низька ціна реалізації цукропродукції, спричинені низьким попитом та дієвістю державного регулювання, відсутністю ефективних стратегічних програм розвитку.

Державне регулювання в бурякоцукровій галузі закріплене, передусім, у Законі України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру» і передбачає квотування виробництва цукру та цукрових буряків, встановлення мінімальних цін реалізації цукру й цукрових буряків при базовому рівні цукристості (16 %) на кожний маркетинговий рік, ліцензування оптової торгівлі цукром тощо. Регулювання ринку цукру відбувається також іншими нормативно-правовими актами, такими як Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України», а також постанови Кабінету Міністрів України, укази, розпорядження, офіційні листи Національної асоціації цукровиків України «Укрцукор» та ін. [4].

Проте державне регулювання не забезпечує досягнення поставленої мети щодо збалансування внутрішнього ринку, формування прогнозованої цінової політики та розвитку стратегічних напрямів цукровиробництва, а отже, потребує значного удосконалення. Тому, на сьогодні, одним з головних нормативних документів, які передбачають розвиток та підтримку стратегічних напрямів розвитку бурякоцукрового комплексу України є «Комплексна державна програма розвитку бурякоцукрової галузі на період до 2015 року», яка передбачає збалансування внутрішнього ринку цукру, активізацію товарних та фінансових інтервенцій, регламентування щомісячних обсягів реалізації цукру квоти «А», а також підвищення ефективності виробництва цукру цукровими заводами шляхом компенсації відсоткових ставок за кредитами, залученими цукровими заводами для закупівлі цукрових буряків з метою виробництва цукру квоти «А», отримання додаткових доходів цукровими заводами, що мають квоту "А" на виробництво цукру, за рахунок виробництва біологічних видів палива, пільгове кредитування заходів з підвищення енергозалежності цукрової галузі та усунення негативних соціальних наслідків реструктуризації цукрової промисловості України [2].

Дана програма розвитку активно запроваджується підприємствами бурякоцукрового підкомплексу. При цьому стратегічним напрямом розвитку визнається комплексна переробка цукрової сировини. Яскравим прикладом є виробництво екологічних видів палива, наприклад, компонента моторного палива альтернативного (КМПА), іншими словами біоетанолу з меляси, що знайшло свою підтримку на законодавчому рівні – у Законі України «Про альтернативні види палива». Дану технологію вдало впроваджують 40 спиртових заводів, з яких 37 є державними, такі як Гайсинський, Іваньківський, Ічнянський, Лохвицький, Зірненський, Коростишівський та інші, і три заводи, які знаходяться в приватній власності, такі як ТДВ «Узинський цукровий комбі-

нат», ТОВ «Агро-Хім Груп» та ТОВ «Біохім Груп» [5]. Крім того, останніми роками підприємства бурякоцукрового підкомплексу починають активно використовувати альтернативні види палива з метою максимального зменшення газової залежності. Вдалим прикладом використання альтернативних видів палива є ТДВ «Узинський цукровий комбінат», який, після чотирьох років простоїв, у 2011р. відновив свою діяльність і майже на 50 % зменшив свою залежність від природного газу шляхом використання паливної гранули – пеллет з відходів деревини, а у виробничому сезоні 2012 р. вже повністю працював на альтернативному паливі.

Упродовж останніх років на фоні зменшення посівних площ цукрових буряків відбувається покращення окремих показників ефективності господарювання в бурякоцукровому комплексі, що підтверджують такі аналітичні дані (див. таблицю).

Успішність функціонування цукрового заводу залежить, насамперед, від кількості та якості цукрових буряків, адже лише висока цукристість коренеплодів дасть змогу отримати високі показники виходу цукру, цукристості стружки, вмісту цукру в мелясі та інші показники, що дозволить проводити комплексну переробку сировини, максимально повно використовувати побічні продукти переробки для виробництва інших видів продукції на якісному рівні. Таким чином, одним зі стратегічних напрямів розвитку підприємств бурякоцукрового підкомплексу є впровадження стратегій підвищення якості на усіх етапах збирання й переробки сировини.

Підтримання стратегічних напрямів розвитку підприємств бурякоцукрового підкомплексу можливе лише за умов активного та раціонального впровадження маркетингу, адже на основі маркетингової діяльності можливо розширювати товарний асортимент, встановлювати обґрунтовані та конкурентоспроможні ціни, здійснювати реалізацію продукції шляхом застосування ефективних маркетингових комунікацій, здійснювати підбір персоналу та застосовувати заходи стимулювання для працівників.

На даному етапі розвитку товарних відносин у бурякоцукровому підкомплексі необхідним є ефективне застосування маркетингової діяльності, яка включає, зокрема, пошук інноваційних шляхів розширення товарного асортименту з метою стратегічного розвитку комплексної переробки побічних продуктів цукровиробництва, як, наприклад, виробництво біологічних видів палива з меляси, гранулювання жому на корм тваринам, що може стати вагомою складовою експортної діяльності країни на світовій арені. На цукрових підприємствах активно впроваджуються елементи маркетингового ціноутворення, застосовується маркетинг відносин щодо постійних клієнтів, широко використовуються знижки та інші елементи маркетингу для підвищення конкурентоспроможності продукції та підтримання позитивного іміджу підприємств.

Важливим напрямом стратегічного розвитку та підвищення рівня ефективності цукрового виробництва є постійна підтримка виробничих процесів на високому технологічному рівні, розвиток товарного асортименту шляхом комплексної переробки побічної продукції, підвищення економічної та екологічної складових ефективності цукровиробництва, розвиток

комплексної механізації й автоматизації виробничих процесів, доступність позикових коштів для розвитку матеріально-технічної бази, використання інвестиційно-інноваційного потенціалу, розробка та впровадження ефективної маркетингової стратегії, що допоможе збільшити обсяги виробництва продукції, і, у свою чергу, скоротити собівартість виробництва цукру та збільшити прибуток, ефективне використання якого в подальшому забезпечить ефективну ринкову діяльність та високий рівень конкурентоспроможності підприємств бурякоцукрового підкомплексу.

Основні показники функціонування бурякоцукрового підкомплексу України за 2001–2012 роки*

Показники	У середньому 2001–2005 рр.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	У середньому 2005–2010 рр.	2011 р.	2012 р.
Площа посіву, тис. га	757,7	789,1	584,0	389,9	327,6	492	516,5	544,4	466,4
Урожайність буряків, ц/га	210,3	283,1	292,2	354,7	314,0	278,3	304,5	363	407
Заготівля буряків, млн. т	14,58	22,14	16,36	12,54	9,44	13,37	14,77	17,79	17,55
Цукристість буряків при прийманні, %	15,40	15,77	15,02	16,05	16,85	15,30	15,8	16,63	16,11
Переробка буряків, млн. т	14,03	21,38	15,92	12,23	9,21	13,03	18,63	17,36	17,17
Втрати буряків при зберіганні, %	3,64	3,41	2,67	2,50	2,45	2,52	2,71	2,38	2,15
Цукристість стружки, %	14,85	15,19	14,54	15,60	16,37	14,73	15,29	16,16	15,65
Вироблено цукру, тис. т	1640,9	2595,0	1858,8	1573,0	1267,0	1546,17	1768,0	2330,95	2226,38
Вихід цукру, %	11,73	12,21	11,65	12,85	13,72	11,86	12,46	13,46	12,95
Вміст цукру в мелясі, %	2,16	2,03	1,97	1,87	1,86	1,94	1,93	1,87	1,79
Коефіцієнт заводу, %	78,93	80,37	80,17	82,38	83,82	80,53	81,45	83,29	82,75
Коефіцієнт виробництва, %	73,34	73,77	75,53	78,07	79,42	75,55	76,67	78,98	78,69
Тривалість виробництва, діб	56,50	78,10	59,5	61,5	53,97	63,7	63,4	75,14	80,68
Тривалість сокодобування, діб	48,20	73,40	54,0	55,8	49,2	58,4	58,2	70,71	76,67
Вироблено цукру, т/га	2,32	3,28	3,18	4,03	3,87	3,12	3,5	4,52	5,0
Витрати буряків на 1 т цукру, т	8,58	8,19	8,58	7,78	-	8,42	8,24	7,45	7,72
Кількість працівників заводу, осіб	126	119	110	70	56	73	86	77	63
Потужність задіяна з-д тис. т.	353,9	336,4	310,19	218,56	180,47	224,6	254,0	240,2	212,88

*Джерело: [6]



Рис.1. Стратегічні напрями розвитку підприємств бурякоцукрового підкомплексу

* На схемі представлено лише основні види цукрової продукції.

** На схемі представлено лише основні види побічної продукції цукрового виробництва.

З урахуванням проаналізованого законодавства щодо розвитку, підтримання та регулювання бурякоцукрового виробництва, а також важливості запровадження маркетингу на підприємствах бурякоцукрового підкомплексу, доцільно сформулювати перелік основних стратегічних напрямів та позицій, які б дали змогу підвищити економічну ефективність цукровиробництва, максимізувати прибутки підприємств, і успішно вести господарські процеси на цукрових підприємствах у довгостроковому періоді. Основні стратегічні напрями розвитку підприємств бурякоцукрового підкомплексу відображені на рисунку.

Наведена схема відображує основні стратегічні напрями розвитку бурякоцукрових підприємств, які в результаті ефективного здійснення управлінської діяльності на основі маркетингу, приносять підприємствам стабільні прибутки та високий рівень конкурентоспроможності, сприятимуть мінімізації несприятливих впливів середовища, врівноваженню попиту та пропозиції в бурякоцукровому комплексі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Україна має всі можливості для нарощування обсягів виробництва цукру та продуктів його переробки, що дозволить збільшити експортний потенціал країни і дасть можливість скоротити ввезення тростинного цукру-сирцю. Стратегічні напрями розвитку підприємств цукробурякового підкомплексу включають розвиток товарної політики щодо поглиблення асортименту, підвищення або підтримання якості продукції; підвищення економічної та екологічної ефективності господарської діяльності; активізацію ринкової діяльності. Шляхом впровадження інтенсивних технологій виробництва, комплексної переробки сировини, раціонального використання побічних продуктів бурякоцукрового виробництва (меляса, жом) існуватиме можливість цілорічного функціонування цукрових підприємств, що зменшить залежність бурякоцукрових підприємств від природного газу шляхом використання альтернативних видів палива.

Для подальшого розвитку галузі необхідно забезпечити комплекс заходів з оптимізації виробництва цукру та цукрових буряків (подальше підвищення врожайності цукрових буряків, технічне переоснащення цукрових заводів, отримання додаткових доходів за рахунок виробництва біопалива, тощо), а також удосконалення законодавчого і нормативно-правового регулювання роботи галузі з метою стимулювання концентрації виробництва у найбільш ефективних виробників, забезпечення виробництва цукру із низькою собівартістю, усунення колізійних та декларативних норм та створення прозорого й дієвого законодавчого регулювання.

Список літератури

1. Закон України «Про альтернативні види палива. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1391-14>
2. Комплексна державна програма розвитку бурякоцукрової галузі України на період до 2015 року. – Режим доступу : <http://sugarua.com/ua/40/lists/134>
3. Куцеконь Л.О. Аналіз стану бурякоцукрового підкомплексу та його подальшого розвитку. / Л.О. Куцеконь. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_ekon/2009_7/09klohdsd.pdf

4. Офіційний сайт Національної асоціації цукровиків України «Укрцукор». – Режим доступу : <http://sugarua.com/>
5. Проект постанови "Про затвердження переліку підприємств-виробників біоетанолу". – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/node/1246>
6. Ярчук М.М. Підсумки роботи цукрової галузі за 2012 рік. – Режим доступу : http://www.sugarconf.com/custom/files/ua_2013_03/40-66%20jar4uk.pdf

Рассмотрена законодательная база для формирования стратегических направлений развития предприятий свеклосахарного подкомплекса Украины. Охарактеризованы основные показатели работы свеклосахарного комплекса в последние годы. Проанализированы основные инструменты маркетинга, которые используются на предприятиях свеклосахарного подкомплекса.

Маркетинговая деятельность, стратегические направления развития, комплексная переработка сырья, законодательная поддержка, предприятия свеклосахарного подкомплекса, свеклосахарный подкомплекс.

The article considers the legal basis for the formulation of strategic directions enterprises of sugar-beet subcomplex of Ukraine. The basic performance of the sugar-beet complex in recent years are characterized. The basic marketing tools the used in sugar-beet subcomplex enterprises are analyzed.

Marketing activity, strategic directions of development, complex processing of raw materials, legislative support, enterprises of sugar-beet subcomplex, sugar-beet subcomplex.